

Mädchen

Een ernstige dame vroeg verbaasd waarom ik zo'n gevarieerde smaak heb. Ze had daarvoor gezien hoe een stuk van Bach mij raakte, waarna ik met een brede glimlach keek hoe een menigte zingend meedeinde met 'Tulpen uit Amsterdam'. Waarom? Ach, al die variëteiten horen nu eenmaal bij het leven. Als kind hield ik van de vrijdagochtenden. Op de radio hoorde je Bach, terwijl tegenover ons huis De Volendammers speelde. Dat was een

straatorkestje van mannen in een Volendams kostuum met een trompet, accordeon, kleine trom en een trombone die zorgde voor lange slepende uithalen. Een vijfde deed met een grote, leer omwonden knots het vel van een grote trom dreunen. Tegelijk sloeg hij twee bekkens op elkaar: tsieng boem, tatarata. Alles zong ik mee. Het mooiste van Verdi's opera's vind nog steeds zijn tsieng boem-fanfares. Helaas, wij moesten verhuizen naar een stille

straat en de Volendammers maakten plaats voor de ingeblikte 'palingsound'. Gisteren was het weer vrijdag. In de straat van weleer trof ik op de plek van de Volendammers een strijkkwartet. Het speelde 'Der Tod und das Mädchen', muziek van Schubert waar je alle variëteiten van het leven in hoorde. Op de grond zat een kleuter. Gebiologeerd. Vlak voor het uit was, trok zijn moeder hem weg. Mijn moeder zou dat nooit hebben gedaan.

Amuze

Bordewijk angstig en verlegen

Jaap Timmers
j.timmers@hollandmediacombinatie.nl

Schrijver F. Bordewijk (1884-1965), die onze literatuur verrijkte met wonderlijke en bonkige personages, heeft voor zijn romans rijklijk geput uit de levensverwikkelingen van zichzelf en andere familieleden. Dat blijkt uit de biografie 'Ferdinand en Johanna', geschreven door Elly Kamp, die volgende maand verschijnt bij Bas Lubberhuizen.

Kamp kreeg als eerste toegang tot familiearchieven. Decennia lang weigerden nabestaanden informatie prijs te geven over het echtpaar Bordewijk. De schrijver van romans als 'Bint', 'Blokken' en 'Karakter' gaf bij hoge uitzondering interviews. Als dat al gebeurde, dreef hij journalisten tot waanzin met ontwijkende antwoorden. Dat had te maken met de afstandelijkheid die de jurist in hem betrachtte, maar zeker ook met talrijke, soms pikante, verbanden met zijn familieleden. Een voorbeeld. Deurwaarder Dreverhaven verwekt in de roman 'Karakter' een kind bij zijn dienstmeisje Joba Kattadreufo. Ook een van zijn broers beging zo'n misstap, al had deze er zijn leven lang spijt van. Dit en vele andere zaken ontdekte Elly Kamp (71). „Het was niet bekend dat hij zo autobiografisch schreef.”

Beducht

„Over zijn andere broer Hugo en zijn wat vreemde huwelijk kerende dingen terug. Dat was een van de redenen van Bordewijks terughoudendheid. Daarnaast heeft hij zijn vrouw willen beschermen, die aan het eind van haar leven toch echt een beetje in de war begon te raken. Verder zal hij bang zijn geweest dat de informatie zijn praktijk zou schaden. Een advocaat die met vaak bizarre verhalen komt aanzetten, kunnen we die dan nog wel serieus nemen? Daar was hij beducht voor. Zijn praktijk was belangrijk voor hem. Als een journalist hem vroeg of hij in 'Bint' dingen uit zijn eigen leven had gebruikt, antwoordde de man doodleuk: 'Het is mogelijk dat de schrijver iets uit zijn eigen leven heeft overgenomen, het kan ook dat het uit zijn fantasie kwam'. Zo stuurde hij iedereen het bos in.” Het gaat de biografie niet om de sensatie, zegt ze. „Maar wel om het feit dat hij zoveel privé-informatie heeft gebruikt en daarvoor niet terugschrok. De bijzonderheden waren alleen herkenbaar voor de intimi. Het is ook typerend voor de werkwijze van een advocaat: Zo lang je iets ontkent, is het niet waar. Laat anderen maar bewijzen dat het wel waar is.” Waar komen we Bordewijk zelf tegen in zijn boeken? „In alle romans en verhalen zien we steeds een mannelijke persoon die onze-

Elly Kamp: „In mijn middelbareschooltijd vond ik zijn boeken wat hard en onaangenaam.” FOTO UNITED PHOTOS/PAUL VREEKER

Biografie Elly Kamp: 'Schrijver stuurde iedereen het bos is'

ker is, een beetje labiel, tegen overspanning aan. Deze personages komen in zijn hele oeuvre terug, ze worden ouder naarmate de schrijver op leeftijd komt. Zo eindigt ook zijn laatste roman, die inktzwart is, waarin hij bang is om dood te gaan. Over zichzelf is hij nog het meest onthullend.”

Enorme fantasie

Ferdinand Bordewijk was een sombere man en heel verlegen, zegt de biografie. „Hij beschikte over een enorme fantasie en was erg slim, had geen gemakkelijk leven. Daarom had hij een vrolijke en extroverte vrouw nodig als

Johanna, die van alles aandurfde en veel socialer was dan hijzelf. Zij leerde zichzelf componeren en werd een belangrijke Nederlandse componiste met een groot oeuvre. Ik heb hun verhalen met elkaar verweven. Ze maakten samen een opera, 'Rotonde', en 'Plato's dood', een symfonisch gedicht. De biografie gaat iets meer over Ferdinand, maar toch ook voor een belangrijk deel over Johanna. Zij stierf in '71.” De biografie studeerde Nederlands aan de UvA, werkte voor de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en publiceerde over schrijver W.F. Hermans. Haar hele werkzame leven is ze gefascineerd door Bordewijk. „In mijn middelbareschooltijd vond ik zijn boeken een beetje hard en onaangenaam, later vond ik het bijzonder dat alles bleef hangen. Toen de eerste biografie verscheen, had ik die plannen ook op grond van mijn bewondering voor Ferdinand.” De bekendste boeken van Bordewijk verschenen in de jaren '30. „Er gebeurde heel veel. Sommige mensen noemden 'Bint' een fascistisch

boek, het tegendeel is waar. Ferdinand en Johanna weigerden lid te worden van de door de bezetters ingestelde Kultuurkamer, zaten beiden in het verzet en waren lid van de Eerraad (commissies die oordeelden over kunstenaars en musici die hadden doorgewerkt onder Duits toezicht, red.). Het overgrote deel van de musici had doorgewerkt, koren en orkesten lieten zich en masse inschrijven bij de Kultuurkamer waardoor Johanna een buitenbeentje werd, aan wie veel mensen een hekel kregen. Ferdinand vond men een stijve, rare man, maar in schrijverskringen hadden veel minder, en zelden de belangrijkste, meebewogen met de Duitsers.” „Ze hebben echt hun nek uitgestoken in die jaren. Zijn heel principieel geweest. In de oorlog was dat moeilijk en na de oorlog verdomd lastig.”

Moelijke mannen

Niettemin kreeg de schrijver Bordewijk allengs meer waardering voor zijn boeken. „Hij heeft een

Boek

Ferdinand en Johanna
Dubbelbiografie door Elly Kamp van schrijver F. Bordewijk en componiste J. Bordewijk-Roepman, 480 p., verschijnt 30 september bij uitgeverij Bas Lubberhuizen.
Prijs 34,99 euro.

paar fantastische thema's met volle inzet uitgewerkt in een eigen stijl.” Verwante schrijvers zijn Orwell, Kafka en Zamjatin. Van de jongere auteurs heeft hij met W.F. Hermans het meest gemeen door het surrealisme in hun boeken en op het persoonlijke vlak. „Twee moeilijke mannen in het sociale verkeer...” De biografie lacht. „Mannen die gered moesten worden door hun vrouwen om het een beetje gezellig te houden.” Elly Kamp: „Bordewijk is boeiend. Zijn boeken zijn na tachtig jaar springlevend. Jammer dat hij zo'n klein taalgebied had, ze zouden heel goed vertaald kunnen worden. Ik sluit niet uit dat dit nog eens gebeurt. Boeken die onderbelicht bleven, zijn de verhalen in 'De Wingerdrank', en de roman 'Noorderlicht'. Zeker ook 'Bloesentak', zijn meest autobiografische boek over Aurora, of liever zijn vrouw Johanna, van wie hij innig hield en die veel tegenslagen te verduren kreeg. Het is zijn mildste werk, maar nergens sentimenteel.”

Keiharde opvoeding

'Bint' (over tucht op school met een zelfmoord tot gevolg), 'Blokken' (over een bizarre staat) en 'Karakter' (over keiharde opvoeding tot persoonlijkheid) blijven actueel. Dit najaar wordt 'Bint' op toneel gebracht. „Het onderwijs is in beweging. Men is geneigd de jaren '70 zo fantastisch te vinden, maar de leraar heeft niets meer te vertellen. Je zou denken: hadden we nog maar iets van Bint.” In 'Knorrende beesten' ging de schrijver volledig 'uit zijn dak'. Bezielde auto's waarmee races werden gehouden, mannen pronkten met hun knorrende voertuig en met hun vrouwen die erin plaatsnamen. Het korte verhaal is een metafoor voor de ondergang van de elite. „Ook actueel. We leven in een chaotische wereld. Wat is dat toch, waar we achteraan rennen? Zoals de jongens in het boek, die paraderen en dingen roepen. Het is angstaanjagend. Dat levert grote emoties op in bijna al zijn romans.”